

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЗЭЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
ИСКЕ МАВРИН АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**

КАРАРЫ

№ 138

27.12.2018 ел

**Татарстан Республикасы Зэй
муниципаль районының Иске
Маврин авыл жирлеге территориясен
төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау
турында**

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәгә 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә, Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районының Иске Маврин авыл жирлеге Уставына таянып, Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районының Иске Маврин авыл жирлеге Советы

КАРАР ИТТЕ:

1. Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районының Иске Маврин авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен кушымта нигезендә расларга.
2. «Зэй муниципаль районының Иске Маврин авыл жирлеге территориясендә тышкы төзеклэндерү, территорияләрне санитар карап тоту, жыештыру һәм тәртип саклауны оештыру кагыйдэләре» турында 2012 елның 15 июлендәгә 63 номерлы Зэй муниципаль районының Иске Маврин авыл жирлеге Советы карары үз көчен югалткан дип танырга.
3. Карарны Татарстан Республикасының рәсми хокукый мәгълүмат порталында (PRAVO.TATARSTAN.RU), авыл жирлегенең мәгълүмат стендларында һәм Зэй муниципаль районы рәсми сайтының «Авыл жирлекләре» бүлегендә урнаштырырга.
4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үз өстемдә калдырам.

Совет рәисе,

авыл жирлеге башлыгы

В.М.Михайлова

Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Иске Маврин авыл жирлеге Советының 2018 елның 27 декабрдәге 138 номерлы карарына кушымта

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗЭЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ИСКЕ МАВРИН АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕН ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ КАГЫЙДӘЛӘРЕ

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Иске Маврин авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - кагыйдәләр) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган вәкаләтләрне тормышка ашыру кысаларында, эйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында федераль закон, Россия Федерациясенә, Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актлары һәм муниципаль норматив хокукый актлар нигезендә эшләнә.
2. Әлеге кагыйдәләр оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан үтәлгә тиеш.
3. Әлеге кагыйдәләр жирлекнең барлык территориясендә гамәлгә ашырыла һәм түбәндәге таләпләрне билгели:
  - биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм алар урнашкан жир участкаларының фасадларын тиешенчә карап тоту;
  - төзекләндерү эшләренә исемлеге һәм аларның башкарылу вакыты;
  - биналарны һәм корылмаларны (алар эчәндәге торакны) төзекләндерүдә милекчеләрнең катнашу тәртибен;
  - жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру (урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары язылган күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тотуны кертеп).
4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә шәһәр төзелеш һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дүүләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре буенча гамәлгә ашырыла.
5. Әлеге кагыйдәләр жирлек территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, үтилләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

Төп төшенчәләр

6. Әлеге кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

жирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәм жир кишәрлекләренә өстендә яисә астында урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һ.б.) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмалары, саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары,

автомобиль юлларын төзеклөндөрү элементларын үз эченэ алган транспорт инфраструктурасы объекты;

фасадның архитектура үзенчәлекләре - бина фасадының, әйләнә-тирә мохитнең конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган үзенчәлекле характеристикалар (стиль һәм композиция бөтенлеге, ритм, ярашлылык һәм пропорциональлек, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

фонсыз конструкцияләр - тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы, анда конструкция аерым хәрәфлөрдән, билгеләмәлөрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзеклөндөрү - муниципаль берәмлек территориясен төзеклөндөрү кагыйдәләре белән билгеләнгән гражданның яшәү шартларын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, муниципаль берәмлек территориясенең санитар һәм эстетик торышын тәмин итүгә һәм яхшыртуга юнәлдерелгән, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрен, жир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, якин-тирә территорияне карап тотуга юнәлтелгән чаралар комплексын тормышка ашыру эшчәнлеге;

вертикаль яшеллөндөрү - стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен балкон, лоджия, галерея, терәк диварлар, һ.б. кертәп, биналарның һәм корылмаларның алгы өслекләрен куллану;

витрина - фасадның бер өлешен алып торучы тоташ пыяла рәвешендә пыяла уем (тәрәзә, витраж);

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектурасы - жирлекнең тышкы кыяфәтен формалаштыручы биналарның һәм территорияләренең фасадларының архитектура-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы – еракта урнашкан мәгълүмат конструкциясен яктырту ысулы, мәгълүмат кыры аңа жибәрелгән яктылык чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл - магистраль урамнардан торақ йортларга һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзеклөндөрүне торгызу - юлның бөтен киңлегенә ясалма капламны, тротуарны сыйфатлы торгызуны, бордюр ташын кире урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызуны, газон үләннәрен һәм бозылган яшел үсентеләр утыртуны, реклама конструкцияләрен һәм төзеклөндөрүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - махсус сайланган үләннөрдән торган, парк һәм ландшафт композициясенә фон яисә мөстәкыйль элемент булып торучы үлән катламы, шулай ук табигый үләнчел үсемлекләр;

жирлек территориясе - муниципаль берәмлек чикләрендәге территория;

мәгълүмат тапшыруның динамик ысулы - мәгълүматны электрон чыганақлардан файдаланып тапшыру ысулы һәм мәгълүмат алмашуны күздә тоткан табло;

йорт биләмәсе - ишегалды корылмалары булган индивидуаль торақ йорт һәм әлегә йорт урнашкан жир кишәрлеге;

ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлы ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен оялары, сарайлар һ.б.);

йорт билгеләре - аншлағ (урам, мәйдан, проспект исеме язылган күрсәткеч), йорт номеры (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатирлар номеры күрсәткече, объектның инвалидлар өчен булуы турында символ, флаг элгечләр,

истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәр кое күрсәткечләре, канализация күрсәткече, жир асты газүткәргеч корылмалары күрсәткече;

бина - капитал төзелеш объекты, ул автоном рәвештә төзелергә, төзекләндерелергә һәм кулланылырга мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын тәшкил итә (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән);

яшел үсентеләр - билгеле бер территориядә агач-куак һәм үләннәр үскән урын (парклар, урманнар, аерым сакланыла торган табигать территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәкләр, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куаклар);

жир кишәрлеге - аны индивидуаль билгеле бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә торган характеристикасы булган жир өслегенә бер өлеше;

жир эшләре - жирне чыгару, грунт жәю, территориянең камилләштерелгән яки грунт катламын бозып яисә юлларның һәм тротуарларның өслекләрен камилләштерү (жәю) белән бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, жирлек территориясендә булганнары яисә эшләнеп ятучы башка инженерлык корылмалары;

жирлекнең тарихи территорияләре - махсус жирлек әһәмиятендәге территорияләр, аларны үзләштерү XI гасыр башыннан 1959 елга кадәр чорга туры килә, аларга карата урнаштыру өчен рөхсәт ителә һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәгълүмат типлары һәм төрләре, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турындагы Россия Федерациясе законнары, аларны саклау һәм алардан файдалану турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнгән. Жирлекнең тарихи территорияләренең гомуми чикләре башкарма комитетның муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерүе - аларда архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданнар һ.б.) булдыру өчен биналарның түбәләрен һәм корылмаларны файдалану;

яңгыр сулары канализациясе - өске (яңгыр, кар сулары), су сибеп юдырту һәм дренаж суларын жибәрү өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары (улаклар, яңгыр коелары, лотоклар һәм торбалар) белән бәйле технологик комплекс;

жемелди торган яктылык - яктылык агымы характеристикаларын (төс, яктылык, керешү чираты һ.б.) алмаштыруны күздә тотып торган яктылык-динамика эффекты;

тышкы яктырту - тәүлекнең караңгы вакытында юлларны, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, ишегалларын һәм жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур күренешен бозу - урнаштыру чараларының тибына һәм төренә карата таләпләрне, урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган таләпләрне, шул исәптән, жирлек барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзен саклау кирәклеген исәпкә алып, әлеге кагыйдәләрдә билгеләнгән тышкы күренешкә яисә мондый конструкцияләрне урнаштыру урынына таләпләрне үтәмәү;

рөхсәтсез чүплек - юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышындарөхсәтсез калдыклар ташлау (урнаштыру) нәтижәсендә 50 кв. метрдан артык майданда

барлыкка килгән күләме 30 куб. метрдан артык булган каты көнкүреш калдыклары, эре габаритлы чүп, төзелеш калдыклары ташланган урын;

стационар булмаган сәүдә объекты - вакытлыча корылмадан яисә вакытлыча конструкциядән гыйбарәт булган, инженерлык-техник тәэмин итү чөлтөрлөрөнә тоташтыру (технологик тоташтыру) булуга яисә булмавына карамастан, жир кишәрлеге белән тыгыз бәйләнмәгән, шул исәптән күчмә корылмага бәйле булмаган күчмә сәүдә объекты;

яшелләндерү – үсемлек компонентларын актив кулланып, муниципаль берәмлек мөхитен булдыруны тәэмин итә торган территорияне төзөкләндерү һәм ландшафт булдыру элементы, шулай ук инженерлык эзерлегенә төрлө төрләрә буенча эшләр үткәрүгә (вертикаль планировка, тернәкләндерү, агач-кукларны кыскартып кисү һ.б.) һәм яшелләнделгән территорияләрне төзөкләндерүгә бәйле комплекслы процесс: турыдан-туры агачлар, шул исәптән эре агачлар, куаклар утырту, үләнчел газоннар, чәчәкләкләр, альпинарийлар һәм рокарилар булдыру, махсуслаштырылган бакчалар төзү һ.б.лар;

гомуми файдаланудагы яшелләнделгән территорияләр - гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән файдаланудагы яшелләнделгән территорияләр - предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләрнең яшелләнделгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләнделгән территорияләр - санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

аеруча сакланыла торган табигать территорияләре - жирле үзидарә органнары карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан аерым табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмиятенә ия булган объектлар урнашкан жир участкалары, су өслеге һәм алар өстендәге һава;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы - пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм пассажирларның жәмәгать транспортын көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

пыялаланган фасад - фасадның бөтен яссылыгын яисә аның шактый өлешен алып тора торган тоташ пыяладан эшләнгән фасад;

яктыртуның ачык ысулы - яктылык чыганагының аны тарату өчен каршылыклары булмаган мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

жирлек панорамасы - жирлек территориясенә ачык тирәлектән (яр бие, майданы, су объектлары акваториясе, күренеш һәм күзәтү майданчыклары) кабул ителә торган, жирлек характеристикаларын һәм силуэтын ача торган фрагменты;

бина фасадларының колористик чишелеше паспорты (фасадларның төсләр чишелеше) - билгеләнгән тәртиптә килештерелгән һәм расланган, жирлек территориясендә урнашкан аерым бина фасадының бердәм архитектура һәм төсләр чишелешен билгели торган һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләрне билгели торган документ;

жирлек урамнары перспективасы - алгы фронт формалаштыручы жирлек мөхите фрагментын һәм барлыкка килгән композицион, стиль һәм сәнгать характеристикалары булган урамнар силуэтын визуаль кабул итү;

жәяүлеләр зоналары - тизлекле жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары, хезмәт күрсәтү объектлары, тарих һәм мәдәният һәйкәлләре, рекреацияләр, жәяүлеләр агымының күпләп тупланган урыннарында транзит хәрәкәт итү

максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган шәһәр территориясенә жәяүлеләр йөри торган участкалары. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларда, жәяүлеләр урамнарында, торак пункт мәйданының жәяүле өлешләрендә формалашырга мөмкин;

йорт яны территориясе - яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары булган күпфатирлы йорт урнашкан жир кишәрлеге, әлеге йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан башка объектлар;

якындагы территория - гомуми файдаланудагы территория, ул Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә мондый жир кишәрлеге төзелгән һәм чикләре муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән очракта бинага, төзелешкә, корылмага, жир кишәрлегенә тоташа;

продуктив хайваннар һәм кошлар - сөт, йон, йомырка һәм башка продуктлар алу өчен күп тапкырлар яисә даими асрала торган хайваннар һәм кошлар;

тышкы мәгълүмат чараларын (паспортны) урнаштыру проекты - Башкарма комитет карары белән расланган, ул төзекләндерү элементларының тышкы күренешен һәм төгәл урынын, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләргә үз эченә алган билгеләнгән рәвештәге документ;

территорияләргә санитар чистарту - билгеле бер территориягә жыештыру, каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм үтиллештерү (зарарсызландыру);

яктырткыч тартма - тышкы мәгълүмат чарасын ясау ысулы, анда конструкция бердәй күләмдә яки эчке яктырткычлы берничә күләмле элементтан гыйбарәт;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен файдаланыла торган хайваннар, терлекләр, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, йорт куяннары, умарта кортлары һ. б. лар;

махсулаштырылган оешмалар - төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләргә гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар;

территорияләргә карап тоту - биналарының, корылмаларының, кече архитектура формаларының, киртәләргә, төзелеш мәйданчыкларының, яшел утыртмаларының, жир асты инженерлык коммуникацияләргә һәм аларның конструктив элементларының, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларының фасадларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;

жирле әһәмияткә юлларны карап тоту - юлларның, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышын тәэмин итә торган эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (эзмә такта) - мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен биналарны мәгълүмати рәсмилештерү максатларында, оешма урнашкан урында һәм (яисә) товарны, хезмәт күрсәтүләргә гамәлгә ашыру урынында билгеләнә торган мәгълүмати конструкция булып торган территориягә төзекләндерү элементлары, ул "Кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри булып тора, оешманың фирма атамасы (исеме), аның урнашу урыны (адресы) һәм эш режимы турында, шулай ук закон үз көченә керергә тиешле яки эшлекле әйләнешнең гадәти үз көченә куелырга тиешле мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат һәм ул реклама

белән бәйле максатларны күздә тотмый. "Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары" һәм "тышкы мәгълүмат чарасы" төшенчәләре тәңгәл;

суперграфика - визуаль кабул итүне көчәйтә торган фасадларның архитектур-сәнгатти бизәлеше алымнарының берсе (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика);

тактиль өслек - өске катлам фактурасының сизелерлек үзгәреше булган өслек;

махсус жирлек эһәмиятендәге территорияләр - жирлек территориясендә барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур күренешен саклап калу максатларында урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәгълүмат урнаштыру типлары һәм төрләре билгеләнә торган, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр билгеләнә торган махсус статуска һәм (яисә) югары мәдәни-рекреацион һәм социаль кыйммәткә ия булган жирлек территориясе өлешләре;

территорияләрне жыештыру – сәнәгать һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны жыю һәм махсус билгеләнгән урыннарға чыгару белән бәйле рәвештә халыкның уңайлы яшәешен һәм әйләнә-тирә мохитнең санитар һәм экология ягыннан чисталыгын тәэмин итә торган эшчәнлек төре;

урамнар гомуми авыл жирлекләре юллары - жирлек мохитенең эстетикасына югары таләпләр куелган гомуми файдаланудагы территорияләр;

вәкаләтле орган - үз компетенциясе чикләрендә жирлек территориясен оештыруны, координацияләүне һәм төзекләндерүне гамәлгә ашыручы башкарма комитет;

фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды);

фонлы конструкцияләр - хәрәфләр, билгеләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы;

фриз - фасадның декоратив бизәлеше яисә горизонталь полоса рәвешендәге кузыры;

фронтон – бинаның түбәсеннән югарырак булган фасадның соңгы кат тәрәзәләренең яки чыгып торучы элементларның өске тамгасыннан фасадның өске тамгасына кадәр үлчәнә торган соңгы өлеше;

төзекләндерү объектлары элементлары – декоратив, техник, планировка, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, төрле жиһазлар һәм бизәү элементлары, шул исәптән биналарның, корылмаларның, корылмаларның фасадлары, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган корылмалар һәм корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр.

II. Территорияләрне төзекләндерүгә, карап тотуга һәм жыештыруга гомуми таләпләр

7. Төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру жирлек территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торак йортлар) һәм корылмаларга (алга таба - биналар, корылмалар) кагыла.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле эһәмияттәге автомобиль юллары, яр бие, скверлар, пляжлар, башка объектлар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыештыруны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

9. Оештыру-хокукый формаларының нинди булуына бәйсез рәвештә, физик һәм юридик затлар үз карамакларындагы милек хокукында булган жир территориясен (алга таба - жир кишәрлекләре хокукына ия затлар), шулай ук гамәлдәге

законнарда һәм әлеге Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар территорияләрен мөстәкыйль рәвештә яисә махсус оешмаларны үз ачкалары хисабына жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыюны гамәлгә ашыралар.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка төрле мәжбүри хокукта булса, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яки күчемсез милек объектындагы башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылмалар булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә кулланда булган фактта барлыкка килгән чиге буенча жыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек яки берничә кешедә милек хокукында яисә башка төрле хокукта, әйбер хокукында булса, фасадны карап тоту яклар килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны карап тоту күчемсез милек объектына милек хокукында яисә башка төрле хокукта, әйбер хокукындагы өлешкә пропорциональ рәвештә башкарыла.

10. Жирле әһәмияткә автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыру, тәминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча, әлеге эш төрләрен башкаруга муниципаль контрактлар төзегән махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең кайсы да булса бер ысулына туры китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар – әгәр бу йортта милек хокукы булучылар күпфатирлы йортлар белән турыдан-туры идарә итсәләр (алга таба - идарәче оешмалар);

12. Шәхси торак йортларның территорияләрен карап тоту һәм жыештыру бу йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерүне карап тотуны һәм карауны түбәндәгеләр гамәлгә ашыралар:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә - жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - тәминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эшләр башкаруга муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яисә оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә –әлеге объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренә, шул исәптән электр челтәрләре, яктырту челтәрләре, радиолинияләр сак зоналарында - күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары;

б) жир асты коммуникацияләренен сак зоналарында (эгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) – күрсәтелгән коммуникацияләренен хужалары.

14. Урам һәм юллардан жир асты һәм жир өсте сулары агызу өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр сулары жыелу коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә. Аларның санитар һәм техник торышы өчен аларны үз карамакларында тотучы милекчеләре, хужалары, арендаторлар яки махсус оешмалар җаваплы.

16. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакыты, тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып, эшләренен заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Жирлек территориясен карап тоту һәм җыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлеге чикләре нигезендә билгеләнә (эгәр жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, асылда, жир кишәрлегенен килеп туган чиге буенча).

18. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм җыештыру эшләренен үтәлешен контрольдә тоту.

III. Биналар, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тоту, фасадларның тышкы күренешен һәм коймалар, юллар, шәхси торак йортлар, яңгыр канализациясе челтәрләре, яңгыр сулары һәм күзәтү коелары, су агызу корылмалары, техник элемент чаралары, тышкы яктырту объектлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзелеш эшләре барган урыннар, жирләү урыннары, автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау урыннарын карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

19. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тотуны милекчеләр яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә, я махсус оешмаларны үз акчалары хисабына җәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

20. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тоту түбәндәгеләренә үз эченә ала:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- жир участогын җыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- гражданныр, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килгән җитештерү һәм куллану калдыкларын җыю һәм чыгару;
- жир участогында урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту.

21. Бина фасадларының, корылмаларның төзелеш өлешендә күзгә күренеп торган кимчеләкләр булырга тиеш түгел. Декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементлары тиешле эстетик халәттә тотылырга тиеш. Бина фасадына зыян килү фасадының гомуми мәйданының 1% ыннан да артык булырга тиеш түгел.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләре һәм козырекларны, балкон һәм лоджия киртэләрен, кәрнизләр, канат һәм аерым баскычлар, витрина, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлау һәм буяуны;
- су торбаларының, су агызу корылмаларының төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәэмин итүне;
- герметизация, жөйләрне, ярыкларны төзәтүне;
- керү юлларын, янтүшәмәләрне, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын төзекләндерү, ремонтлау һәм вакытында чистартуны;
- фасадларны, шул исәптән фасадларның элементларын, аларның торышы һәм куллану шартларына бәйле рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдыруны;
- тәрәзәләрен һәм витриналар, элмә такталарны һәм күрсәткечләрен вакытында ююны;
- язу, рәсемнәр, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистартуны.

23. Биналарның, корылмаларның, торақ булмаган биналарның милекчеләре, башка хокук ияләре һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар бурычлы:

- кирәк булганда фасадларны чистартырга һәм юарга;
- тәрәзәләрен эчке һәм тышкы пыялаларын, балкон һәм лоджия ишекләрен, подъездлардагы керү ишекләренә пыялаларын химик чаралар белән чистартырга һәм юарга;
- фасадның факттагы торышын исәпкә алып, ағымдагы ремонт үткәргә, шул исәптән фасадны буярга;
- фасадның аерым элементларына (цоколь, керү юлы, баскычлар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су торбалары, тәрәзә култыклары һәм башка конструктив элементларга) кирәкле ремонт ясарга;
- фасадның чыгып торган конструкцияләренә жимерелү куркынычы янаган очракта сак-кисәтү чаралары күрергә (коймалар, сеткалар урнаштыру, элементның жимерелә торган өлешен сүтү);
- кулланылышта булмаган тышкы мәгълүматны (элмә такталарны) сүтәргә (арендалаучы яки субарендалаучы киткән һәм башка очракларда).

24. Фасадларны кулланганда рөхсәт ителми:

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): ярыклар булу, штукатурка коелган урыннар, кирпич стеналар жимерелгән урыннар, тимер-бетон конструкцияләренә буяу катламнары кубу һ.б.;
- панельләр арасындагы герметиклык бозылу;
- фасад, биналар һәм корылмаларның цоколь өлешендәге штукатурка, буяу катламы коелу, шул исәптән тәрәзә, керү юлларының төзек булмавы;
- биналарның һәм корылма фасадларының чыгып торган өлешләренә зыян килү, (пычрану): балконнар, лоджия, эркерлар, тамбурлар, кәрнизләр, козыреклар һ.б.;
- балкон, лоджия, парапетлар жимерелү (булмау, пычрану);
- бинаның, корылмаларның фасадында һәм (яки) түбәсендә, оешманың элмә такталарынан, эш режимы турындагы табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тышкы мәгълүмат чаралары урнаштыру һәм алардан файдалану;
- афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне алга таба куллану максаты белән фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзәнең эчке

ягына), пыялалы ишекләрдә (шул исәптән ишек пыяласының эчке ягына) элү һәм ябыштыру;

- милекчеләренә ризалыгыннан башка күпфатирлы йорт биналарының, корылмаларның фасадларына граффити төшерү.

25. Мөмкин:

- подъездларга кергәндә мәгълүмат стендлары урнаштыру;

- проект карары нигезендә биналар түбәсендә гомуми кулланылыштагы телевидение антенналары урнаштыру һәм кабельләр сузу.

Күрсәткеч билгеләр

26. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткеч билгеләр белән жиһазландырылырга тиеш.

27. Тарихи территорияләр чикләрендә урнашкан биналарда, корылмаларда урам исемнәре һәм номерлар күрсәткечләрендәгә мәгълүмат эстетик яктан югары таләпләр куелган урам һәм юлларга чыгучы бина фасадларына Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Аларның чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тотучы затлар җаваплы.

Керү юллары (узеллар)

28. Бина, корылмаларның керү юллары яктырту жиһазлары, козыреклар, баскычлар, инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен корылмалар (пандуслар, тотынгычлар) белән жиһазландырылырга тиеш.

Пандус шумый торган, горизонталь канаулары булмаган материалдан эшләнәргә тиеш. Киртәләре булмаган очракта пандусның 75 мм биеклектәге борты һәм тотынгычлар каралырга тиеш. Бордюр пандусының авышлыгы 1: 12 булырга тиеш.

Пандус борылышлы булганда яки озынлыгы 9 метрдан күбрәк булса, һәр 9 метр саен 1,5 x 1,5 м үлчәмле горизонталь майданчыклар ясау тәкъдим ителә. Төшүнең ахырында урнашкан горизонталь майданчыкларда дренажлар жиһазлау кирәк. Горизонталь участкаларны пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәгә өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора торган итеп башкарырга кирәк.

Баскычлар яки пандусның ике ягында да 800-920 мм лы стенадан 40 мм арада ясалган түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгычлар булырга тиеш. Баскычлар киңлеге 2,5 м һәм аннан күбрәк булганда бүленгән тотынгычлар карала. Тотынгычларның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгыннан һәр яктан 0,3 метрдан да ким булмаган озынлыкта булырга тиеш. Кешенең кулы металл конструкцияләргә орынырга тиеш түгел.

29. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә рөхсәт ителми:

- идән югарылыгы гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда жир югарылыгыннан 1,2 м биеклектә булган биналарның подвалына һәм цоколь катына керү юллары төркеме урнаштыру;

- жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонна, стойка һ.б.) урнаштыру;

- бинаның фасадын комплекслы исәпкә алмыйча һәм проект документлары эшләнмәгән килеш ике һәм аннан да күбрәк керү юллары төркемен урнаштыру (булганнарын исәпкә алып);

- урам-юл челтәренен тротуарлар зонасы минималь киңлектә булганда тротуарларга 0,5 метрдан якинрак итеп керү юллары элементлары (баскычлар, пандуслар, болдыр, яшелләндерү) урнаштыру;
- күпфатирлы йорт милекчеләренен ризалыгы булмаса, керү юллары төркемен урнаштыру;
- торақ милекчесе ризалыгыннан башка керү юллары төркемен урнаштыру өчен кеше яшәми торган торақның балконын куллану;
- күпфатирлы йортларда урнашкан кеше яшәми торган торақта керү юллары төркемнәрен вәкаләтле орган белән килештермичә үз белдеген белән урнаштыру.

Түбә

30. Биналар, корылмалар түбәләре, су агызу системасы элементлары, төтен чыга торган урыннар һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында анда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

31. Кышкы чорда биналарның милекчеләре һәм башка хокукка ия булучылар, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләрне кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып тору оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыккан якларда түбәне кардан чистарту участокларны киртәләү һәм барлык саклык чараларын күрү юлы белән һәм бары тик тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Текә түбәдән, шулай ук яссы түбәдән кар ташлау эчке ишегалды территорияләренә башкарылырга тиеш. Түбәдән жәяүлеләр юлларына, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары янына, юлның машиналар йөри торган өлешенә ташланган кар кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

32. Кар, боз сөңгеләре һәм бозланган кар ташланган вакытта, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарылганда агач һәм куакларның, электр линияләренен, яктырту һәм элементә, юл билгеләре, светофорларның, юл коймаларының һәм юнәлеш күрсәткечләренен, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, биналарның декоратив бизәлешенен һәм инженерлык элементларының сакланышын тәэмин итү чаралары күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зыян күргән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян китергән зат хисабына торгызылырга тиеш.

33. Биналарның, корылмаларның түбәләрендә жәяүлеләргә һәм жәяүлеләр зоналарына аккан су турыдан-туры элгә алмый торган су үткәргечләр булырга тиеш. Су агызучы жайланмалар өзек булмаска һәм жыелган су күләмен үткәрә алырлык булырга тиеш. Бинаның жәяүлеләр зонасы ягына чыга торган су агызу жайланмалары жәяүлеләр сукмакларынан читкә чыгарга тиеш.

34. Рөхсәт ителми:

- биналар, корылмаларның түбәләрендә төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган башка предметлар (көрәкләр, кыргычлар, ломнар) урнаштыру;
- биналар түбәсендәге боз, кар һәм чүп-чарны су торбалары бүрәнкәсенә ташлау.

Жир кишәрлекләрен карап тоту

35. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- чүп-чардан, яфраклардан, кар һәм боздан чистарту;
- юлларның, күперләренен, урамнарның, тротуарларның, жәяүлеләр территорияләрен бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү;
- кар көрәү һәм себерү;
- жыелган кар һәм бозны чыгару;

- контейнер майданчыкларын, калдыкларның барлык төрләре өчен контейнерлар, чүп-чар өчен урналар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чистарту һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;
  - чүп-чар кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;
  - яңгыр һәм кар суларын читкә чыгару;
  - каты көнкүреш, зур габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;
  - тузаннан арындыру һәм һава чистарту өчен территориягә су сибү;
  - яшел үсентеләрнең сакланышын тээмин итү, аларны карап тору; территорияләрдә гражданнар тормышы һәм сәламәтлеге, физик һәм юридик затлар милке өчен куркыныч булган коры-сары һәм яшел үсентеләрне вакытында кисү, Сосновский балтырганн юк итү, булдырмау буенча кешегә зыян салмастай чаралар күрү (химик, механик һәм башкалар).
- Сосновский балтырганн юк итү буенча чаралар ана чәчәк ата башлаганчы гербицидлар һәм (яки) арборицидлар сиптерү, чабу, үсү урыннарын казу, корыганнарын юкка чыгару, тамырын казып чыгару, туфракны эшкәртәп, күпьяллык үлән чәчү юлы белән үткәрелә;
- коммуналь объектлар, инженерлык коммуникацияләре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперләр, жәяүлеләр кичүе, реставрация, археологик һәм башка жир эшләре алып барылганнан соң бозылган элементларны яңадан торгызу;
  - күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын (яңгыр канализациясен), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә карап тоту;
  - жир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән анда урнашкан жимерелгән (сүтелгән) биналарның, корылмаларның территориягә чит затлар үтеп кереп рөхсәтсез урыннарда чүп-чар ташлау мөмкинлеге бирми торган коймаларын карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тээмин итү.

Юлларны карап тоту

36. Юлларны карап тотуны тээмин итүчене (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижеләре буенча элек эш төрләрен үткәрүгә муниципаль контрактлар төзегән оешмалар башкара.

37. Юл территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрен үз эченә ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;
- тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарыннан, сукмаклардан), автомобиль йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны чыгару, жыештыру;
- юл катламнарын юу һәм су сибү;
- газон һәм яшел үсентеләрне карау;
- жәмәгать һәм тимер юл транспортының элементә чөлтәрен һәм тышкы яктырту баганаларын ремонтлау;
- кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;
- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын, канауларны һәм ясалма юл корылмалары составына керүче ачык лотларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;
- коймалар, турникетлар, кече архитектура формаларының киртәләрен урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

38. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:

- йөкне сөйрәп ташу;

- төяү-бушату эшләре вакытында рельслар, бүрэнэләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич, башка авыр предметлар ташлау һәм саклау;
- машиналар йөри торган юлга һәм тротуарларга төзелеш материаллары һәм төзелеш калдыклары ташлау.

39. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

- жәяүлеләр юлындагы юнәлеш бирүче металл коймаларны һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы үткөрү чорында гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга тиеш;
- барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән вакыт һәм чират тәртибдә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлсә тиеш;
- юллар тамгасы таләп ителә торган төс һәм яктылык-техник характеристикаларына, эләктерү коэффициентына җавап бирергә, эксплуатацияләү чорында бөтен майдан буенча сакланырга тиеш;
- юл билгеләрен ныгыту конструкцияләре һәм системалары күрү шартларына һәм монтажда мөмкинлекләренә карап сайлап алына;
- юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юбылырга тиеш. Вакытлыча куелган юл билгеләре аны куюны таләп иткән сәбәпләр бетерелгәннән соң бер тәүлек эчендә алына;
- визуаль-коммуникацион система элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәтенең юнәлешләрен күрсәтү билгеләре, жирлекнең планировка-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт юллары чатында аларга таба хәрәкәт юнәлешләрен күрсәтү өчен билгеләнә.

Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

40. Индивидуаль торак йортлар милекчеләре (яисә) яллаучылар (алга таба - торак йортлар хужалары), әгәр закон яки килешү белән башкасы каралмаган булса, түбәндәгеләрне гамәлгә ашыралар:

- торак йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның) тиешенчә торышы, шулай ук йорт биләмәләре чикләрендә башка корылмаларның торышы, аларны ремонтлауның һәм буяуның вакытында башкарылуын;
- торак йортта урнаштырылган номер билгесе;
- йорт биләмәсе территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар халәттә тотуны тәмин итү;
- йорт биләмәләре чикләрендә яшел утыртмаларны тәртиптә тоту, куакларны һәм агачларны санитар кисеп тору, газүткәргечләрнең, кабельле һәм һава линияләренә һәм башка инженерлык челтәрләренә сак зонасында агачлар утыртуны булдырмау;
- су аксын өчен канауны һәм торбаларны чистарту, язгы чорда кар сулары агып китүне тәмин итү;
- үзәкләштерелгән канализация, юынтык сулар чокыры, бәдрәф булмаганда, бирелгән жир участогы чикләрендәге жиһазларны санитар нормаларга туры китереп, даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп тору;
- махсус майданчыкларда урнаштырылган каты һәм эре габаритлы калдыкларны контейнерларга туплау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны үз вакытында җыю һәм чыгару.

41. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

- "чүп үләннәре үстөрмәскә", яфрак, теләсә нинди төрдәге калдыкларны һәм чүп-чарны йорт яны территорияләрендә һәм аннан читтә яндыру;
- "йорт яны" территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- йорт биләмәләре чикләреннән читтә киртәләр урнаштыру;
- яфрак, теләсә нинди төрдәге калдыкларны һәм чүп-чарны йорт яны территорияләрендә һәм аннан читтә яндыру;
- күмер, тартма, утын, эре габаритлы калдыклар, төзелеш материалларын йорт биләмәләреннән читтә оеп кую;
- йорт биләмәләреннән читтә ишегалды корылмалары төзү, чүп-чар чокырлары ясау;
- урам юлларында территориягә керүне кыенлаштыра торган яисә махсус транспорт һәм жыештыру техникасы үтеп керүне тоткарлый торган киртәләр урнаштыру;
- территорияне төзекләндерү элементларын жимерү һәм бозу, сулыкларны чүпләү;
- йорт биләмәләреннән читтә сүтелгән (төзек булмаган) транспорт чараларын саклау;
- әйләнә-тирәне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- юынтык сулар чокыры ясау, сыек нәжес түгү, житештерү һәм куллану калдыкларын машиналар йөри торган жиргә чыгару.

Жир кишәрлеге хужасы тарафыннан хужалык корылмалары төзелгән очракта, янәшәдәге территориядә төзелеш материалларын вакытлыча өеп кую (6 айга кадәр) рөхсәт ителә. Шул ук вакытта автотранспорт йөрү мөмкинлегенә тәэмин ителергә тиеш.

Янгыр сулары канализация челтәрләре, күзәтү һәм янгыр сулары коесы, су агызу корылмаларын карап тоту

42. Күзәтү һәм янгыр сулары коесы, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәэмин итәрлек төзек хәлдә булырга тиеш.

43. Күзәтү һәм янгыр сулары коесын карап торы, чистарту, төзек хәлдә тотуны гамәлдәге дәүләт стандартлары буенча аларның милекчеләре башкара.

44. Жирлектә янгыр канализациясенә магистраль һәм квартал эчендәге челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү авыл жирлегенә бюджетында каралган акчалар чикләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Янгыр канализациясенә ведомство челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә сакланырга тиеш.

45. Янгыр сулары канализациясе коллекторларының сакланышы максатыннан, коллектор күчәреннән һәр якка 2 м ераклыкта сак зонасы урнаштырыла.

46. Тиешле документлар рәсмиләштерелмәгән, эксплуатацияләүче оешма белән язмача килешү булмаган очракта, янгыр сулары канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә гамәлдәге законда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:

- жир эшләре башкару;
- янгыр сулары канализациясе челтәрләрен зарарлау, су кабул итү люкларын томалау яки жимерү;
- сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзү, урнаштыру;

- сәнэгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чар һәм башка материалларны ташлау.
47. Канализация, яңгыр сулары жайланмалары, системалары, челтэрлэре һәм корылмалар төзек булмау сәбәпле урамнарны, биналарны, корылмаларны су бастыру, шулай ук газоннарға, тротуарларға, урамнарға һәм ишегалды территорияләренә су агызу рәхсәт ителми.
48. Авыл жирлеге территориясендә су йоту коелары һәм парға әйләндерү мәйданчыклары урнаштыру рәхсәт ителми.
49. Яңгыр суларын кабул итү коеларының рәшәткәләре даими чиста хәлдә булырга тиеш. Рәшәткәләр һәм коеларны чүпләү, су бастыру рәхсәт ителми. Яңгыр сулары канализациясен һәм яңгыр коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкырдан да ким башкарылмаска тиеш. Күзәтү һәм яңгыр коеларын чистартканнан соң чыккан калдыклар тиз арада читкә чыгарылырга тиеш.
50. Карау коеларының люклары машиналар йөрү юллары, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән бер биеклектә булырга тиеш. Машиналар йөрү өлешендә, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән коелар биекlege аермасы 2 см.дан артык, яңгыр сулары жыя торган коеларныкы 3 см дан артык булу рәхсәт ителә.
51. Яккычлары яки рәшәткәләре жимерелгән яки юкка чыккан коелар булган очракта, алар кичекмәстән челтәрдән файдаланучы оешма тарафыннан алдан кисәтүче билгеләр белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакытка алыштырылырга тиеш.
52. Инженерлык челтэрләрәндә планлы эшләр вакытында канализация сулары канализация челтэренәң якындагы коесына, су һәм жылылык челтэрләрәнән яңгыр сулары канализациясенә (булган очракта) чыгарыла. Суны юлга чыгару тыела.
- Су агу нәтижәләрен бетерү зыян күргән инженерлык челтэрләрәненә хужалары хисабына башкарыла.
53. Яңгыр сулары канализациясе челтэрләрәненәң техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткәләренә вакытында ябу) өчен жаваплылык эксплуатацияүче оешмаларға йөкләнә.
- Техник элементә чараларын карап тоту**
54. Биналарны инженер-техник тәэмин итү өчен билгеләнгән кабельле элементә, телевидение, радио, интернет һәм башка шундый челтэрләрәненә урнаштыру жир асты юлы белән башкарыла (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә).
55. Биналарға тышкы коммуникацияләренә башка ысул белән (һава, жир өсте) урнаштыру, эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын үтәү шарты белән, аларны жир астыннан урнаштыру мөмкинlege булмаган очракта гына рәхсәт ителә.
56. Асылмалы элементә линияләрен һәм һава-кабель күчешләрен беркетү сыйфатында түбәндәгеләрне файдаланырга ярамый:
- автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;
  - фасадлар, түбәләр, бина стеналары (төтен чыга торган урыннар, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системасы антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).
57. Рәхсәт ителми:
- бер бинадан икенчесенә һава юлы белән элементә кабельләре сузганда юлларны кисү;

- бүлгөч муфта шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру;

58. Милекчеләр (хужалары) техник элемент чараларын (кабельләр, кабельләрне беркетү элементлары, бүлү һәм муфта шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырыла торган техник жайланмаларны (изоляция тышчасы булмау, буялмаган булу, коррозия һәм/яки механик житешсезлекләр булу, чыбыклар асылынып тору һәм/яки яктырту баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә урап кую) тиешле хәлдә тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

59. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, тукландыру чыганаклары (шул исәптән жыю, тукландыру пунктлары, идарә итү тартмалары) керә.

60. Урамнар, юллар, тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук аншлаглар һәм жәмәгать һәм торак биналарының номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, жирлек мәгълүмат элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

61. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, төрле милек формасына карамастан, проект буенча биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнғати яктыртылуын һәм яктыткычларның эшләвен тәмин итәргә тиеш.

62. Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә янмый торган яктырткычлар саны 3% тан артмаска, башка жирлек территорияләрендә (район эһәмиятендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5% тан, жир асты жәяүлеләр кичүләрендә төнлә һәм көндөзгә режимнарда 10% тан артмаска тиеш (10 яктырткычның 1 се кабызылмаска мөмкин).

63. Сафтан чыккан терекөмөшле газ лампалары бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм үтилләштерү өчен махсус предприятиеләргә жиберелергә тиеш. Әлеге төр лампаларны жирлек чүплекләренә ташларга, чүп-чар эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

64. Тышкы яктырту жайланмаларының металл баганалары, кронштейн һәм башка элементлары чиста, кәкрәймәгән булырга, коррозия чыганаклары булмаска һәм милекчеләр тарафыннан кирәк саен буялырга (өч елга бер мәртәбәдән дә ким түгел), төзек хәлдә тотылырга тиеш.

65. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны яктырткычларын карап тотуны һәм ремонтлауны тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргүгә муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яки оешма башкара.

Торак йортларның файдалануга тапшыру бүлү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны утларын карап тотуны һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.

66. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент чөлтәре баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм жиһаз элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чиста булырга тиеш.

67. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент чөлтәре баганасын алыштырганда бу конструкцияләр сүтелергә һәм чөлтәр хужалары тарафыннан өч тәүлек эчендә чыгарылырга тиеш.

Жимерелгән тышкы яктырту баганалары милекче тарафыннан мондый ихтыяж (сүтү) булган вакыттан соң 1 тәүлек эчендә чыгарыла.

68. Жәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә баганаларында һәм терәкләрендә урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм имин торышы һәм төзек тышкы күренеше өчен әлеге терәкнең милекчесе җавап бирә.

69. Үткәргечләрнең, терәкләрнең, изоляторларның элементлары зыян күргән очракта тышкы яктырту җайланмаларын файдалану рәхсәт ителми.

Электр чыбыклары өзелү белән бәйлә тышкы яктырту җайланмалары эшендәге кимчелекләр ачыкланганнан соң кичекмәстән бетерелергә тиеш.

70. Челтәрләргә үткәргечләрне һәм кабельләрне үз белдеген белән һәм тышкы яктырту җайланмалары белән тоташтыру рәхсәт ителми.

71. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән җиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмаларның бурычлары:

- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм яктырткычларның, яктырту җайланмаларының сыйфатын күзәтеп тору, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясау;

- билгеләнгән тәртип нигезендә яктырткычларны кабызуны һәм сүндерүне күзәтү;

- тышкы яктырту чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәү;

- яктырту фонарьларын вакытында алмаштыру.

Кече архитектура формаларын карап тоту

72. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү җайланмалары, су җайланмалары, муниципаль җиһазлар, жирлек территориясендәге коммуналь-көнкүреш һәм техник җиһазлар керә.

73. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән жир участоклары чикләрендә, гомуми файдалану территорияләрендә тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эш төрләрен башкаруга муниципаль контракт (киләшү) төзегән оешма белән контракт (киләшү) нигезендә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

74. Кече архитектура формалары милекчеләренә бурычлары:

- кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тоту;

- язгы чорда кече архитектура формаларын план нигезендә карап чыгарга, аларны иске буядан, күгәрәктән арындырырга, шулай ук ватылган элементларны алыштырырга;

- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга якын килү юлларын кар һәм боздан чистарту;

- тигез өслекле комлыкларны төзекләндерү, комлыкларда елга бер тапкыр комны алыштыру;

- балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял майданчыклары җиһазларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлегенә тиешле таләпләргә туры килүен күзәтеп тору;

- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көн саен чистартып торырга.

75. Рәхсәт ителми:

- кече архитектура формаларыннан тиеш булмаганча файдалану (өлкәннәрнең балалар өчен уен майданчыкларында ял итүе, спорт майданчыкларында киём киптерү һәм башкалар);

- теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларына ябыштыру;

- кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементларын җимерү һәм зыян китерү;

- фонтаннарда коену.

Стационар булмаган объектларны карап тору

76. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

77. Жир кишәрлеген арендау килешүе срогы чыккач стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә жир участогы бушап, беренчел халәткә китерелгән булырга тиеш.

78. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затларның бурычлары:

- стационар булмаган объектларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт, проект документациясе белән билгеләнгән тәртиптә, объектның тышкы кыяфәтен саклап һәм төс үзенчәлекләрен исәпкә алып башкарылырга тиеш;
- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыру, чүп савытларын кирәк булганда буяу һәм чистарту (елга бер мәртәбәдән дә ким түгел).

79. Рөхсәт ителми:

- стационар булмаган объектларга янкорма, козыреклар һәм проектлар белән каралмаган башка корылмалар төзү;
- стационар булмаган объектларыны сәүдә-суыткыч жиһазларын кую;
- стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметлар саклау, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларында файдалану.

Төзелеш эшләре башкару урыннарын карап тоту

80. Төзелеш барган майданнарны карап тоту, төзү һәм ремонт эшләре тәмамланганнан төзекләндерү төзүче оешмага йөкләнә.

Эше бетмәгән төзелеш объектлары төзелеш өчен челтәрләр белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

81. Төзелеш башланганчы, шулай ук төзелеш яисә ремонт эшләре барганда түбәндәгеләрне эшләргә кирәк:

- Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләре нигезендә төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча типлаштырылган коймалар урнаштыру;
- төзелеш майданчыгы коймасының гомуми тотрыклылыгын, ныклығын, ышанычлылыгын, эксплуатацияләү вакытында куркынычсызлыгын тәэмин итү;
- төзелеш майданчыгы коймасының техник торышын, аның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартып тору;
- төзелеш объектының гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмат щитын төзелеш майданчыгы территориясенә кәргәндә урнаштыру һәм аны тиешле хәлдә тоту;
- төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәэмин итү;
- төзелеш майданчыгында керү юлларын, урамнарның машиналар йөри торган өлешенә пычратмас һәм чүп чыгармас өчен транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктлары жиһазлау;
- төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыклары жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәэмин итү;

- төзелеш майданчыгыннан каты көнкүрөш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгелэнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тээмин итү;
- төзелеш майданчыгы территориясеннән карны килештерелгән тиешле тәртиптә махсус билгелэнгән урыннарга чыгаруны тээмин итү;
- эш башкарганда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшеллекне һәм кече архитектура формаларын саклауны тээмин итү.

82. Төзелеш материаллары, жиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүрөш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш майданнары чикләрендә төзелеш оешмасы проекты нигезендә урнаштырыла.

83. Рөхсәт ителми:

- гражданның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тээмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатътән 7.00 сәгатъкә кадәр төзелеш, ремонт, йөк төяү-бушату һәм
- башка эшләргә оештыру һәм үткөрү;
- Башкарма комитетның тиешле рөхсәте (күрсәтмәләре) булмаганда юллар һәм тротуарларны тарайту яисә ябу;
- чүпне яндыру һәм төзелеш производствосы калдыкларын утилләштерү.

Жирләү урыннарын карап тоту

84. Этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә бирелгән жирләү урыннарын карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгелэнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

85. Жирләү урыннарын санитар карап тотуны тээмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эш төрен башкаруга муниципаль контракт төзөгән махсулаштырылган оешма башкара.

86. Жирләү урыннарын карап тотуга таләпләр:

- зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләре янындагы урналар чистартылырга тиеш;
- зират территориясендә калдыклар һәм чүп савытлары өчен контейнерлар чистартылырга тиеш. Калдыклар жыелган саен кимендә 3 көнгә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;
- ауган яисә сынган агачлар булу рөхсәт ителми. Авария хәле тудырган агач үсентеләре тәүлек эчендә юкка чыгарылырга тиеш;
- билгесез шәхесләр күмелгән яисә карап торылмаган каберләр пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, кабер ташлары куелырга тиеш.

87. Кышкы чорда күмү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Бозы булмаган тигез кар катламы булу рөхсәт ителә;
- үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юллар һәм тротуарлар кар явуга ук эшкәртелергә тиеш;
- беренче чиратта кар чыгару, бозны вату эшләрен үзәк һәм керү юлларында башкару зарур;
- жирләү урыннарының жәяүлеләр зоналарында бозлавыкка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган карны каберләргә, газоннарга, куакларга салу рөхсәт ителми.

88. Жәйге чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберләр арасында йөрү һәм жирләү урыннарында гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;

- яшел үсентеләрне санитар кисү, чүп үләннәрен бетерү буенча чаралар ел саен башкарылырга тиеш.

89. Жирләнгән урынны, кабер өсте корылмаларын (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склеплар һәм башкалар) карап тору, чәчәк һәм декоратив куяклар утырту мәрхүмнең яки башка затның законлы вәкиле тарафыннан санитар таләпләренә мәжбүри үтәү юлы белән башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау урыннарын карап тоту

90. Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге кагыйдәләр нигезендә саклау урыннары урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлеге милекчесе (алга таба - хужасы) тарафыннан башкарыла.

91. Милекченең бурычлары:

- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территориясенә бөтен периметры буенча койма куярга, ул механик яктан һәм тышкы мохитка карата тотрыклы булырга тиеш;

- коймаларның техник торышын, аларның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартып тору;

- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территорияләрендә һәм алар янындагы территорияләрдә төрле конструкцияләр саклауга юл куймау;

- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территориясенә гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүнә тәмин итүче тышкы яктырту белән жиһазлау;

- территорияләрендә автомобиль юу һәм ягулык-майлау материаллары кую тыела;

- санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләренә үтәү, машина кую урыннары территорияләрен карап тоту;

- машина кую урыннарын даими рәвештә санитар эшкәртеп, чистартып тору, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (урналар) кую, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәмин итү;

- инвалидларның машина кую урыннары территориясенә тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәмин итү.

Инвалидлар "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай махсус автотранспорт чараларын кую өчен урыннардан файдаланалар.

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

92. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйлә чаралар үткөрү чорында башкарыла.

Бәйрәмчә бизәлеш дәүләт һәм муниципаль флаглар элү, лозунглар, гирлянда, панно элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясе урнаштыруны үз эченә ала.

Бәйрәм бизәлеше элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәте нә техник жайга салу чараларын ватарга, алып куярга һәм аларны күрә алуда комачаулык тудырырга ярамый.

IV. Жирлек территорияләрен жыештыру тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм эшләренә башкару вакытын да керттеп

Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга гомуми таләпләр

93. Авыл жирлеге территориясен жыештыру һәм карап тоту эшләре алып барыла:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- 2) кышкы чорда - 15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән срокларга, һава шартларына карап, Башкарма комитет тарафыннан төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

94. Жирлек территориясен жыештыру эшләре түбәндәге юллар белән башкарыла:

- 1) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- 2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәм массакүләм чаралар (өмәләр).

95. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру пычрактан һәм тузаннан саклау максатында юу, су сибү һәм башка эшләр башкарыла:

- ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры вакытта су сибү), урам-юл чөлтәренең яңгыр сулары канализациясе белән жиһазландырылган объектларының һәм башка ясалма капламлы территорияләрне тузан һәм пычрактан чистарту, юу. Юл катламы, мәйданнар, тротуарлар һәм ясалма өслекле башка территорияләрне юу катламның бөтен киңлегендә башкарыла;

- яңгыр сулары канализациясенең рәшәткәсен чистарту;

- бөтен территориядән чүп жыю;

- 1 июньгә кадәр ел саен кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, урналар, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

- файдалану чикләнгән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш булган гомуми файдаланудагы территорияләрдә даими рәвештә үләнне чабу (үлән 15 см дан артык биекләктә булганда) һәм тәүлек эчендә чабылган үләнне жыеп алу;

- яфрак коелган вакытта тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны жыю һәм чыгару;

- юганнан соң бордюр янындагы лотокларны чистарту.

96. Гомуми файдаланудагы территорияне кышкы чорда жыештыру үз эченә ала:

- юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгак яки бозлавык булганда жәяүлеләр зонасына, баскычларга ком сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

- язгы чорда карны көпшәкләндерү һәм кар суларын агызуны оештыру.

97. Жирлек территориясендә башкарыла торган жыештыру эшләренен технологиясе һәм режимы һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чаралары һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

98. Кышкы чорда жәяүлеләр тротуарларын, юл аша чыгу урыннарын, баскычларны чистарту үзенчәлекләре:

- көчле кар яву чорында жәяүлеләр өчен тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;

- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар эшкәртелә, аннары тротуарлар.

Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты мондый күренеш беленгәннән алып дүрт сәгатътән дә соң башкарылмаска тиеш;

- калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган көпшәк карны газонга яисә шушы максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда өеп кую, яшел үсентеләр сакланышына зыян килмәгәндә һәм кар сулары агып китү тоткарланмаганда, рөхсәт ителә.

99. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүп ташлау;
- гамәлдәге законнар нигезендә гомуми файдалану территорияләрендә жирләү урыннарыннан башка жирдә мемориаль корылмалар (истәлекле корылмалар, коймалар) кую;
- жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында салонны юу, чистарту һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү;
- биналар һәм корылмалар, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын жимерү һәм зыян китерү, шулай ук аларны рөхсәтсез үзгәртеп кору һәм урнаштыру;
- мәгълүмати-басма продукцияне, граффитины жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стеналарда, баганаларда, коймаларда (киртәләрдә) һәм бу максатлар өчен каралмаган башка объектларда урнаштыру;
- жир кишәрлекләре чикләреннән һәм (яки) киртәләреннән читтә күчемле мөлкәтне саклау;
- сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштыру;
- билгеләнмәгән урыннарда кар өю;
- тимер-бетон блоклар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар ярдәмендә юлны һәм тротуарларны рөхсәтсез ябып кую.

100. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш. 20 тәүлек эчендә калдыкларны ташлаучы кеше табылмый икән, аларны юкка чыгару әлеге территорияне жыештыру өчен җаваплы оешмага йөкләнә.

101. Муниципаль миләктә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) барлыкка килгән рөхсәтсез чүплекләргә бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту

102. Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыештыру машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, туктау урыннарын, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын даими чистарту, кар һәм боздан арындыруны үз эченә ала.

103. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузанны бетерүне үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чардан, кар һәм боздан арындыруны, юлларга тозлы ком катнашмасы сибүне, тротуарларга коры ком сибүне күздә тоту.

104. Юл буенда урнашкан чүплекләргә чистарту көненә бер тапкырдан да ким булырга тиеш түгел, ә тукталыш майданчыкларында көнгә ике тапкыр башкарыла.

105. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары юылган, буялган, рөхсәт ителмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

106. Юлларның аерым элементларын жәйге чорда жыештыру буенча таләпләр:

- машиналар йөрү өлеше төрле пычранулардан тулысынча чистартылырга һәм бар килгән юылырга тиеш.

Хәрәкәтне җайга салу линияләре белән билгеләнгән күченү, резерв полосалар ком һәм вак чүп-чарлардан даими чистартылырга тиеш;

- ике метрлы лоток зоналары комлы һәм пычрак булырга тиеш түгел. Махсус машиналарның эш вакытында юлның ком һәм төрле вак чүп-чар белән пычрануы рөхсәт ителә.

- юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш.

107. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

- кышкы чорда юлларны жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

юл йөрү өлешен кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын себерү, кар өемләү һәм чыгару;

108. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, юллар һәм аларның машиналар йөри торган өлешенә квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда һәм 8.00 сәгатьтән соң кар чыгару;

- тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлорлы кальций куллану;

- билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгару;

- кар өемнәре ясау;

- бер дәрәжәдәге юллар һәм урамнар чатында һәм тимер юл аша чыгу урыннары янында өчпочмаклы күз күреме зонасында;

- жәмәгать транспортын көтү тукталышына 20 метрдан якынарак жирдә;

- транспорт коймалары яки югары бордюр белән жиһазландырылган юл участкаларында;

- тротуарларда;

- якин-тирә территорияләргә керү юлында;

- автомобиль тәгәрмәчләре белән пычрак һәм балчык чыгару;

- грунт, чүп-чарны, юеш төзелеш материалларын, киселгән агачларны брезент яки юлларны пычратуны булдырмый торган башка материал белән капламыйча чыгару, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эретмәләрне (шул исәптән цементлы-комлы эремәне, известь, бетон катнашмаларын) транспортлау.

Ял итү урыннарын, кешеләр күпләп була торган урыннарны төзекләндерү һәм жыештыру һәм санитар яктан

карап тоту

109. Ял итү һәм кешеләр күпләп була торган урыннарда түбәндәгеләр керә:

- бистә урманнарында, пляжларда оештырылган мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары;

- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары - стадионнар, уен комплекслары, сәхнә мәйданчыклары һәм башкалар;

- сәүдә объектлары территорияләре (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату чөлтәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;

- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

110. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләргә жыештыру:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларында, скверларда, бульварларда һәм башка ял итү зоналарында юлларны чистартканда, яшел үсентеләрнең сакланышы һәм кар суларының китүен тәмин иткәндә, алдан ук шушы максатлар өчен билгеләнгән урыннарга вакытлыча кар туплау рөхсәт ителә.

111. Ваклап сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

- ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, каты өслекле һәм яңгыр һәм кар сулары агу урыны, шулай ук суүткәргечләр һәм канализация булырга тиеш;

- базар территориясен төп жыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндөз каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүпжыйгычларны чистарталар;

- елның жәйге чорында базар территориясендә мәжбүри рәвештә атна саен юеш жыештыру башкарыла;

- базар территориясе 40 кв. м майданда бер урна исәбеннән чүп савытлары белән жиһазландырыла, шул ук вакытта алар арасында прилавка линиясе буйлап ераклык 10 метрдан артмаска тиеш;

112. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмалар, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннарының каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә генә эш алып баруы рөхсәт ителми.

113. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы урыннарын жыештыру һәм санитар яктан карап тоту:

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча жыештыру тәүлегенә ике тапкырдан да ким башкарылмаска тиеш (иртән һәм кичен). Көндөз калдыклар белән тутырылган чүплекләр һәм чүп жыйгычлар чистартыла;

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында икедән дә ким булмаган чүп савыты куела;

- калдыкларны вакытында чыгару тәмин ителә.

114. Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган ваклап сату челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру елның жылы вакытында алар ябылганнан соң башкарыла.

Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көндәлек көнкүреш калдыкларын чыгару тәмин ителә.

115. Халык күпләп була торган һәм ял итү урыннарын төзекләндерү:

- халык күпләп була торган һәм ял итү урыннары территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслекләрдән, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен урналар һәм контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, яшелләндерү участкаларын саклау элементларын (металл коймалар, махсус каплаулар) үз эченә ала;

- кешеләр күпләп була торган һәм ял итү территорияләрендә, пляжлардан тыш, каты өслекле яки утыртылган үләнле яки яшел үсентеләре булган каты жир булырга тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участкаларын чәчәк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркемле үсемлекләр, вертикаль, күпкатлы үсемлекләр белән яшелләндерүнең мобиль формалары рәвешендә планлаштырырга кирәк;

- кешеләр күпләп була һәм ял итә торган урыннар урнаштыру һәм эшләве тиешле таләпләргә җавап бирә торган бәдрәф кабиналары белән тәмин ителергә тиеш;
- кешеләр күпләп була һәм ял итә торган урыннарда фонтан, буалар, елга ярлары, ял итү урыннары пычранган саен чистартылырга тиеш;
- массакүләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чараны үткәрү урынын җыештыруны һәм бозылган жирләрне торгызуны тәмин итәргә тиеш. Чараны үткәрү урынын җыештыру һәм төзекләндерү эшләрен башкару тәртибе чараны үткәрүгә тиешле рөхсәт алу вакытында билгеләнә.

116. Халык күпләп була һәм ял итә торган урыннарда рөхсәт ителми:

- билгеләнмәгән урыннарда сәүдә жиһазлары кую һәм саклау;
- территорияне җитештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;
- автотранспорт чараларын юу һәм ремонтлау, файдаланылган ягулык-майлау сыеклыklarын агызу;
- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештыру, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштыру;
- газоннар, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларына зыян китерү;
- кече архитектура формаларын күчерү һәм вату;
- сыек продукт калдыкларын агызу, су, квас һәм сыра цистерналарын тротуарларга, газоннарга һәм юлларга кую;
- автотранспорт чараларының түләүле парковкаларын законсыз оештыру;
- стационар булмаган объектларны рөхсәтсез урнаштыру;
- тротуарларның асфальт-бетон өслеген, якын-тирә яшел зоналарның һәм территорияләренә төзекләндерүнең башка элементлары бөтенлеген бозу;
- территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштырыу;
- каты көнкүреш калдыкларын җыю өчен идарәче оешмалар белән килешүе булмаганда контейнерлар (бункерлар) кую;
- тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар кую;
- корылмалар һәм башка җайланмаларның тимер-бетон блоklarы, багана, коймалар, шлагбаумнар урнаштыру юлы белән тротуарларны рөхсәтсез каплау;
- сәүдә объектыннан читтә товар кую;
- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрү, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка җайланмаларны куллану.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен җыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

117. Йорт яны территориясен җыештыру:

- җыештыру түбәндәге тәртиптә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, җәяүлеләр юлларын җыештыру (бозлавык һәм тайгак булган очракта - ком сибү), аннары ишегалды территорияләрен җыештыру;
- җыештыру, кар яву вакытында башкарыла торган эшләр (кар чистартудан тыш) 8.00 сәгатькә кадәр бара.

Механикаштырылган җыештыруны машинаның тизлегә 4 км/сәг. белән булганда көндезге вакытта үткәрергә рөхсәт ителә.

118. Жәйге җыештыру:

- йорт яны территорияләрен жәйге җыештыру: себерү, юу яки кулдан яисә машинадан су сибү иртәнге сәгатьләрдә яисә кичке вакытта үткәрелергә тиеш;
- тротуарларны юуны аның ачык өлешләрен юу рәвешендә биналардан йөрү юлларына таба юнәлдереп башкарырга кирәк;

- көннең эссе вакытында тротуарларга су сибү зарурлык буенча башкарылырга һәм тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаса тиеш.

119. Кышкы жыештыру:

- түбәләрдә жыелган кар жиргә вакытында төшерелергә, киң тротуарларда теземнәргә формалаштырылырга тиеш;
- жыештырылган кар тротуарлардан машиналар йөрү өлешендә, ә ишегалларында кар жыю урыннарында тупланырга тиеш;
- квартал эчендәгә йөрү юлларынан чыгарылган карны өемгә салырга яки роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл кырына урнаштырырга кирәк;
- 6 метрдан артык киңлектәгә тротуарларда, урамнарның машиналар йөри торган өлешеннән газоннар белән аерып алынган урыннарда карны тротуар уртасына таба чыгарырга рөхсәт ителә;
- тротуарларда карны өемнәргә өю кар яву вакытынан соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш;
- ишегалларынан жыелган ком-тоз катнашмалары белән пычратылмаган карны яшел зоналар сакланышын һәм кар суларын агызуны тәэмин иткәндә квартал эчендәгә юлларда, газоннарда һәм жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның йөрүенә комачауламый торган ирекле территорияләрдә салу рөхсәт ителә;
- тротуарларны һәм квартал эчендәгә юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча жыелырга тиеш;
- тайгак булса, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү норма буенча 0,2-0,3 кг/м тәшкил итәргә тиеш;
- бозлы урыннарны эшкәрткәннән соң барлыкка килгән калдыкларны газонга, агачлар астына, ачык грунтка эләктермичә, күчерергә кирәк.

120. Яз житү белән башкарыла торган эшләр:

- кар суларын агызу өчен кирәк булган канауларны юдырту һәм чистарту;
- люкларга һәм яңгыр суларын кабул итү коеларына системалы рәвештә кар суы кудырту;
- кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен чүптән, калган кардан һәм боздан чистарту.

121. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба-йорт яны территориясен) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- даими жыештыру;
- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларының люкларын һәм рәшәткәләрен, дренаж, лоток, үткәрү торбаларын чистарту һәм ремонтлау;
- инженерлык челтәрләренә күзәтү коеларына, янгын вакытында су белән тәэмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һәм б.) тоткарлыксыз керү мөмкинлеген булдыру;
- каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыклары жыю һәм чыгару;
- яшел үсентеләрне карау һәм тәрбияләү;
- кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонт эшләре башкару.

122. Калдыкларның барлык төрләре су үткәрми торган катламлы контейнер майданчыларына куелган контейнерлар һәм бункерларга тиешле нормаларына туры китереп һәм тиешле күләмдә жыелырга тиеш.

123. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр бурычлы:

- йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртипне сакларга;
- каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус контейнерларга һәм махсус майданчыкларга гына ташларга.

124. Идарәче оешмалар түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

- каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру, канализациясез биналарда сыек көнкүреш калдыклары өчен сыешлыклар урнаштыру;
- расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару;
- контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыклары, аларга керү урыннарын чиста һәм төзек хәлдә тоту;
- подъездларга керү юлларын чүп-чардан арындыру, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;
- тайгак участкаларны комлы-тозлы һәм (яки) бозлавыкка каршы махсус катнашмалар белән эшкәртү;
- яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм карау;
- тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшү белән кабызу.

125. Йорт яны территориясендә рәхсәт ителми:

- яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрен һәм чүп-чарны яндыру;
- хужалык майданыннан тыш урыннарда киём-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элөп кую;
- контейнер майданчыкларына керү юлларын каплау;
- урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлешенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) кую;
- билгеләнгән тәртипне бозып, йорт яны территорияләренә рәхсәтсез коймалар урнаштыру;
- рәхсәтсез ишегалды корылмалары төзү;
- йорт яны территориясен металл, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән чүпләү;
- чүп-чар һәм калдыклар ташлау, юынтык су түгү;
- автотранспорт чаралары кую өчен түләүле стоянка оештыру;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендәге юлларны рәхсәтсез каплау;
- автомашиналар юу, ягулык һәм майлау материаллары түгү, тормоз һәм двигательләр ремонтлау, тавыш көйләү эшләрен башкару;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару;
- сүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре, палаткалар, киосклар, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләренә, көнкүреш техникасын, аяк киеме ремонтлау предприятиеләре, автостоянка урнаштыру;
- йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юллары буенча транспортта бару;
- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәру, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар куллану.

126. Идарәче оешмалар тәмин итәргә тиешле эшләр:

- яшел зоналарның сакланышын;

- жэй көне коры хава шартларында газон, чэчэк түтэллэре, агачлар һәм куакларга су сибүне;

- газоннарны төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар һәм боздан саклауны;

- билгелэнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына, агротехник шартларны үтәп, яңа агач һәм куаклар утырту, юллар челтәрен үзгәртү һәм жиһазлар урнаштыру белән яңадан планлаштыру.

127. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

- һәр йорт территориясендә булырга тиеш:

- киём-салым, келәмнәр һәм көнкүреш эйберләре элү, киём киптерү өчен хужалык майданчыгы;

- өлкәннәр өчен ял итү майданчыгы;

- балаларның жэйге һәм кышкы ялы өчен кирәкле булган, яшелләндерелгән, кече архитектура формалары булган, кирәкле жиһазлар белән тәмин ителгән уен һәм спорт майданчыклары.

128. Территориянең зурлығы мөмкинлек биргән очракта участок чикләрендә этләрне йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

129. Йорт подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслекле булырга тиеш. Каты өслек урнаштырганда кар һәм яңгыр сулары агу мөмкинлеге каралырга тиеш.

130. Торак йортларда урнашкан жәмәгать билгеләнешендәге биналарда керү юллары йортның торак өлешеннән изоляциялэнгән булырга тиеш, шул ук вакытта персонал автотранспорты ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

131. Жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен продукция, материаллар төяү ишегалдының фатирларга керү юллары һәм тәрәзэләре ягыннан булырга тиеш түгел. Төяү эшләрэн торак йортларның тәрәзәсез ян ягыннан жир асты тоннельләре яисә ябык дебаркадерлар буенча юл ягыннан башкарырга кирәк

132. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең тоткарлыксыз йөрүен, шулай ук жыештыручы һәм махсус техниканың тоткарлыксыз эшләвен тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелгән территорияләрне жыештыру

133. Торак йортлар хужалары көн саен жирләрен (шул исәптән кардан) чистарталар.

134. Рөхсәт ителми:

- йорт биләмәсеннән читкә кар чыгару, чүп-чарны ташлау, йорт тирәсеннән читтә сыек көнкүреш калдыклары агызу;

- юлларның йөрү өлешенә кар һәм ишегалды территориясеннән чистартылган бозны чыгару;

- йорт биләмәләре янында теләсә нинди калдыклар һәм чүп-чар яндыру;

- йорт яны территориясендә рөхсәтсез коймалар ясау;

- якын-тирә территорияне металл, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән чүпләү;

- юлларны корылмалар һәм башка жайланмаларга тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар урнаштыру юлы белән рөхсәтсез каплау;

- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

135. Территорияне төзеклэндерүнең проект документлары булу һәм гамәлдәге закон таләпләре нигезендә эшләү территорияне төзеклэндерүнең аерылгысыз компоненты санала.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзеклэндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озак сроклы яисә даими файдаланудагы территорияне төзеклэндерүнең стационар элементлары, аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен, беркетеп куелырга тиеш.

136. Төзеклэндерү элементларын карап тотуны, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзеклэндерү элементларының хужалары башкара.

Яшеллэндерү

137. Яшел үсентеләр булу территорияне төзеклэндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзеклэндерү эшләрен башкарганда яшел үсентеләрне мөмкин кадәр саклап калырга кирәк.

138. Жирлек территориясендә яшеллэндерүне ике төрдә кулланылырга мөмкин: стационар – үсемлекләрне грунтка утырту һәм мобиль - махсус күчмә савытларга утырту (контейнерлар, вазоннар һ.б.).

Стационар һәм мобиль яшеллэндерү табигый һәм ясалма рельеф элементларында, түбәләрдә (түбәне яшеллэндерү), биналарның һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшеллэндерү) архитектура-ландшафтлы объектлар (газоннар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар) булдыру өчен файдаланыла.

139. Яшеллэндерү объектларын карап тоту - ул яшел үсентеләрне һәм яшеллэндерелгән территорияләрне төзеклэндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрне һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерүне бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны жыештыруны үз эченә алган комплекслы эш.

140. Яшел үсентеләр хужаларының бурычлары:

- яшел үсентеләрнең сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итү;

- жәй айларында коры һава шартларында газоннарга, чәчәк түтәлләренә, агачлар һәм куакларга су сибүне тәмин итү;

- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итү;

- яшеллэндерү объектларында сулыклар булганда аларны чиста тоту һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган ешлыкта ныклы чистарту;

141. Яшеллэндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

- үзләренә хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, төзелеш эшләре башкару;

- рөхсәтсез агач һәм куак утырту, газоннарны һәм чәчәклекләрне юк итү;

- агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамак, таган, турниклар, кер юу өчен бау, реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән конструкцияләр, объектларга хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтүче билгеләр, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чаралары элү;

- ел фасылларына карамастан, стационар булмаган объектлар, шулай ук юл сервисы объектлары урнаштыру;

- төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз булу;
- бакчалар казу;
- йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәк түгәлләрендә йөртү;
- яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткәрү жайланмаларына тутыру;
- чүп-чарны газоннарда ташлау;
- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрү, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар куллану;
- сок, сумала чыгару өчен агачларны кисү, аларга башка механик жәрәхәтләр ясау;
- яшелләндерү территорияләрендә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозу;
- агачларның тамырларын кәүсәсеннән 1,5 метрдан да яқынлыкта ачу һәм агачларның муентыкларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмү.

Коймалар

142. Киртәләр урнаштыру төзекләндерүнең өстәмә элементы булып тора.

143. Коймалар түбәндәге төрләргә бүленә:

- билгеләнеше буенча (декоратив, саклагыч, аларның берлеге);
- озынлык буенча (кыска-1,0 м, уртача-1,1-1,7 м, озын-1,8-3,0 м);
- материалның төре буенча (металл, тимер-бетон һәм башкалар);
- күрү дәрәжәсе буенча (үтә күренмәле, күренми торган);
- стационар дәрәжәсе буенча (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка төрле коймалар.

Коймаларны проектлау аларның урнашу урынына һәм гамәлдәге дәүләт стандартларына, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектларга туры китереп башкарыла.

144. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен койма белән эйләндереп алу элгә территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелешә регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекләр капламасы

145. Өслек капламасы жирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәтне тәмин итә, шулай ук жирлек төзелешенә архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатлары өчен түбәндәге капламнар билгеләнгән:

- каты (капиталь) капламнар - монолит яки жыелма капламнар, шул исәптән асфальт-бетон, цемент-бетон, табигый ташлардан;
- табигый яки ясалма сибелүчән материалдан (шул исәптән ком, вак таш, керамзит, резина валчыгы) башкарыла торган йомшак (юылмаган) капламнар-табигый халәттә, тыгызланган яки ныгытылган материаллы коры катнашмаларда (шул исәптән ком, вак таш, керамзит, резина валчыгы);
- газон капламнары - үлән капламын эзерләү һәм утырту буенча махсус технологияләр кулланылып эшләнган каплам;
- катнаш капламнар - капламнарны (рәшәткәле плитка яки газон рәшәткәсе, газонга күмелгән яки йомшак катлам) берләштерүче катнаш капламнар.

147. Каплама төрләрен сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк:

- каты - проектлау вакытында гамәлдә булган яңгынга каршы таләпләрне, хәрәкәтнең характерын һәм составын, йөкләнешнең чиген исәпкә алу;

- йомшак - аерым территорияләрне төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алу (балалар, спорт майданчыклары, этләрне йөртү өчен майданчыклар, жәяү йөрү юллары);

- экологик яктан аеруча отышлы газон капламы яки катнаш каплам.

Каты төрләрнен өслеге тайгак булмаска тиеш (коры вакытта эләктерү үзлегә 0.6, юештә-0,4 коэффициентлы).

Өслекләр орынмалары

148. Пандуслар, баскычлар, басмалар, борт ташлары өслекләр орынмаларына керә.

Борт ташлары

149. Юл борт ташлары тротуар һәм юл өслеге ремонтланган очракта да сакланьрга тиеш булган юлның биеклегә 150 мм дан да ким булмаган норматив арту белән тротуар һәм юлның машиналар йөрү өлеше кисешкән урында урнаштырыла.

Газоннарға транспорт чараларын кертмәү максатында, ул урыннарда борт ташларын биегрәк итеп урнаштыру рөхсәт ителә.

Газон белән жәяүлеләр юлы кисешкән урыннарда, газоннарны пычрактан һәм чүптән саклау максатыннан, 0.5 м арада 50мм чыгып торучы бакча бортлары ясарга мөмкин.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле өслекләрне тоташтыру өчен табигый материаллардан (кирпеч, агач, сарыташ, керамика) файдаланырга мөмкин.

Баскычлар, басмалар, пандуслар

149. Жәяүлеләр юлының 60 промилльдән артык авышлыгы булганда баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка объектлар урнашкан урыннарда жәяүлеләр юлларында, инвалидлар һәм картлар йортларында авышлык 50 промилльдән артык булганда баскычлар һәм пандус ясарга кирәк.

Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 итеп кабул ителә.

Төшкәндә һәм күтәрелгәндә баскычларның беренче басмаларын ачык контраст буяулар белән аерып билгеләргә кирәк.

Тышкы баскычларның барлык басмалары бер марш чикләрендә баскычларның кинлегә һәм биеклегә буенча бертөрле билгеләнә.

Пандусның киртәләү конструкцияләре булмаганда биеклегә 75 мм дан да ким булмаган киртәләү бортигы һәм тотынгыч ясау кирәк.

Юлның горизонталь өлешләре пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычлар яки пандусларның ике ягы буйлап кул белән ябышу өчен 800-920 мм биеклектә, стенадан 40 мм ераклыкта, түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгычлар ясала.

Майданчыклар

150. Жирлек территориясендә түбәндәге майданчыклар була: балалар уйнау өчен, өлкәннәр ял итү өчен, спорт белән шөгыйльләнү өчен, чүп жыйгычлар урнаштыру өчен, этләрне урамда йөртү һәм өйрәтү өчен һәм автомобиль кую майданчыклары.

Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләре һәм аерып сакланыла торган табигать территорияләре зоналары чикләрендә майданчыклар урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерелеп башкарыла.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән жиһазлана.

Балалар майданчыклары

151. Балалар майданчыгы төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар яки яшь мәнфәгатьләренә кагылышлы комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла.

Балалар майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак өслек төрләре, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм ижтимагый биналар тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска тиеш, кече һәм урта мәктәп яшендәгеләр өчен - 20 метрдан да ким булмаска тиеш, комплекслы уен майданчыклары - 40 метрдан да ким түгел, спорт-уен комплекслары 100 метрдан да ким урнашмаска тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларынан 20 метрдан да ким булган ераклыкта урнашмаска тиеш.

152. Балалар майданчыкларында:

- жәй көне тигезләү өчен жиргә ком салынырга;
- иртәнге якта себерелергә һәм дымландырылырга;
- майданчыкта коймалар һәм корылмаларны буяу елга бер тапкырдан да ким булмаска, кирәк булганда ремонт эшләре башкарылырга тиеш;
- балалар майданчыгы жәяүлеләр үтеп йөри торган сукмактан, юллардан, борылу майданчыкларынан, автомобильләр кую урыннарыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштырылган майданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларынан изоляцияләнган булырга тиеш.

Имгәнүләр булмасын өчен майдан территориясендә чыгып торган тамырлы яисә аскы ботаклары салынган агачлар, жир өстенә чыгып торган киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) булмаска тиеш.

Якын-тирә территорияләре реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясенә төзелеш материаллары кертү һәм урнаштыру рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары майданчык урнашкан территорияне кагыйдә буларак яктырту режимында тотарга тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 метрдан ким булган биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык нормативларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

153. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларның куркынычсызлыгын тәмин итү өчен җаваплылык аларны карап тотуны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

154. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре өчен дә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнә.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге үз эченә ала: йомшак яки газон төрөндәге өслекне (жәйге чорда), спорт жиһазларын.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм койма белән эйләндереп алына. Яшелләндерү майданчык периметры буенча башкарыла, вертикаль яшелләндерү кулланылырга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5-3 м тәшкил итә, майданчыклар тоташкан урында 1,2 м дан да ким булмаска тиеш.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреация составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр юлларында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар заводта эшләнгән яисә махсус

эшкәртелгән өслекле бүрәнәдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин (ярыклар, кимчелекләр булмау мөһим).

Урнаштыру вакытында сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

Ял майданчыклары

155. Торак төзелеше территориясендә өлкән буын кешеләренә тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортларның тәрәзәләреннән ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаса, актив өстәл уеннары майданчыкларына кадәр – 25 метрдан да ким булмаса тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә үз эченә ала: каты өслек төрләрен, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмиягә берәр), яктырту жиһазларын.

Майданчыкны каплауны плитә жәю рәвешендә проектларга киңәш ителә.

Ял итү майданчыклары һәм балалар майданчыклары бергә булганда балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштыру киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә үләнә ял итү өчен майданчыклар оештырылырга мөмкин.

Эт йөртү өчен майданчыклар

156. Этләргә йөртү өчен майданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.

Этләргә урамда йөртү майданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә: өслекләр төрләре, коймалар, эскәмияләр, урналар, экскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту жайланмалары һәм мәгълүмати жиһазлар. Периметр буенча яшелләндерүне планлаштырырга мөмкин.

Этләргә йөртү өчен майданчыклар микрорайонның гомуми файдалану территорияләрендә яшел зоналардан читтәге буш урыннарда, метрополитен линияләренә техник зоналарында һәм гомумжирлек магистральләрендә, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә 110 кВт көчәнәштән артык булмаган электр тапшыру линияләре астында урнашырга мөмкин.

Торак билгеләнәшәндәге территорияләрдә урнашкан майданчыклар зурлыгы 400-600 кв. м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә - 800 кв.м. га кадәр, төзелеш барган очракларда, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның зурлыгын киметергә мөмкин.

Майданчык чигеннән торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаса тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары, ял майданчыкларына кадәр ара 40 метрдан да ким булмаса тиеш.

Майданчык коймасы, кагыйдә буларак, 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән эшләнә.

Майданчык территориясендә файдалану кагыйдәләре язылган мәгълүмати стенд урнаштырылган булырга тиеш.

157. Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыю һәм утильләштерү эшен башкаралар.

Хужалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләр өчен санитар

нормалар нигезендә тынычлыкны тәэмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автомобильләр кую мәйданчыклары

158. Жирлек территориясендә түбәндәге төр мәйданчыклар була ала: автомобильләрне кыска вакытлы һәм озаклап саклау мәйданчыклары.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакыт эчендә саклау урыннарында өслек төрләре: коймалар, чүп-чар өчен урналар яки контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыны аша жәяүлеләрнең транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыны калган территориядән киңлеге 3 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасы белән аерылып торырга тиеш.

Кече архитектура формалары

159. Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документлары, шулай ук төзекләндерү яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи урыннар, жирлекнең үзәге, бистәдәге күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә башкарылырга тиеш.

160. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр:

- архитектура һәм ландшафт тирәлегенең характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

- материалларның югары декоратив һәм куланылыш сыйфатлары булу, аларны, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында саклау;

- конструкциянең ныклығы, ышанычлылыгы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

161. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан матур булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, оешма турында элмә такталардан һәм режим турында табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыручылар аларның торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр язмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм мәгълүматны полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) монтаждан (сүтүдән) соң фасадның тышкы кыяфәтен торгызуны өч тәүлек эчендә башкарырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундамент блогы булганда, аның белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштырганда корылмаларга зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылыгын какшату рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- оешма элмә тактасы;
- режим турында табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
- махсус конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм куллану таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш.

Ике һәм аннан да күбрәк тел куллану очрагында текстлар эчтәлеге һәм техник бизәлеше буенча тәңгәл булырга тиеш.

Гражданның белдерүләрен, мәдәни һәм спорт чаралары турында афишаны урнаштыру

162. Белдерүләренә, мәдәни һәм спорт чаралары турында афишаны урнаштыру бары тик махсус тумбаларда гражданның күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр зоналарында билгеләнгән щитларда һәм стендларда гына рөхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда элмә такталар рәвешендә урнаштырыла ала.

VI. Коммуникацияләренә төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләре башкаруга төп таләпләр

163. Жир казу яки юл капламаларын ачу (жир асты коммуникацияләрен сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтка кадау, электр тапшыру линияләрен, элемент баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында һәм башка эшләр) белән бәйле эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (жир эшләрен башкаруга ордер) булганда гына башкарыла.

164. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткөрү тәртибе, жир эшләрен башкаруга ордер ясау һәм алу муниципаль хокукый актларда билгеләнгән таләпләр нигезендә башкарыла.

165. Яшел зоналарны бетерергә яки күчереп утыртырга туры килгәндә ул эшләр Башкарма комитет карары нигезендә башкарыла.

166. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган тарафыннан юлның ике ягында заказчылар һәм эш башкаручылар, эшнең сроклары, карап чыгу мөмкин булган маршрутлар турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштыру юлы белән мәжбүри рәвештә бирелгән рөхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвеше һәм эчтәлегә рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

167. Яраклылык вакыты чыккан ордер буенча эш башкарылганда, жир эшләрен башкару рөхсәтсез дип таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

168. Торак мохитне төзекләндерү объектларын, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәге кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы мохиттән файдалану мөмкинлеген, әлегә объектларны өлкән яшьтәгеләр һәм инвалидлар хәрәкәт итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәге кешеләрне һәм инвалидларны йөртүгә ярдәм итә торган техник чараларны һәм жиһазларны проектлау, төзү, урнаштыру яңа төзелештә заказчы тарафыннан расланган проект документациясә нигезендә гамәлгә ашыру киңәш ителә.

VIII. Йорт хайваннарын һәм кошларны карап тоту

169. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннарына һәм кошларына китерелгән зыян өчен жаваплылык гамәлдәге Россия Федерациясә законнарында билгеләнгән тәртиптә аларның хужаларыны йөкләнә.

170. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының эскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм үтилләштерүне тәмин итәләр.

171. Авыл хужалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәжә, дунгызлар һәм башкалар) һәм кошларны тоту авыл жирлегендә яшәүчеләргә йорт яны участоклары булган шәхси йорт территориясендә рөхсәт ителә.

172. Барлык продукция бирүче хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дунгызлар, атлар) гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен янадан теркәлгә тиеш.

173. Йорт хайваннарын көтү жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән көтү урыннарында хужасы күзәтүе астында яки аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рөхсәт ителә.

174. Йорт хайваннарын 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр урамда йөртү рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортлар ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен хужалар чаралар күрергә тиеш.

175. Этләрне урамда йөртү, өч айга кадәрге эт балаларын һәм көчәкләрне йөртү очракларыннан тыш, чылбыр (этне тотып торучы бүтән жайланма), муенчак һәм борынчак кулланып башкарылырга тиеш (әгәр алар махсус сумкада (контейнерда) яки аларны урамда йөртүче зат кулында булмаса). "Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында" 2014 елның 7 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт муенчагында аның идентификация номеры күрсәтелгә тиеш.

Этләрне бәйдән ычкындырып йөртү торак пунктлардан читтә, шулай ук урамда йөрөргә рөхсәт итүче билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә.

176. Хужалар йорт хайваннары һәм кошлары тарафыннан тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар мәйданчыклары, скверларның, мәйданнарның, шулай ук торак йортларның подъездларының пычрануына юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөрткәндә, хужасы табигый яшәеш калдыкларын тулысынча жыюны тәэмин итә торган кирәк-яраклар булдырырга һәм аны үз вакытында контейнерларга ташларга тиеш.

177. Этне махсус урыннарда гына бәеннән ычкындырырга була. Махсус билгеләнгән мәйданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган буш урыннарда йөртү рөхсәт ителә.

178. Этләрне өйрәтү бары тик яхшы итеп әйләндереп алынган мәйданнарда яки жирлек территориясеннән читтә башкарыла ала.

179. Йорт хайваннарын юл буйлап бары тик тәүлекнең якты вакытында һәм юлның уң ягына якынарак итеп куып алып барырга мөмкин. Йорт хайваннарын асфальт түшәлгән юл буенча грунт юллары һәм сукмаклар булмаганда гына йөртергә мөмкин.

180. Урамнарда йорт хайваннарын караучысыз калдырганда, хужалары яшел үсентеләрне бозудан килгән зыянны, куып кертү өчен киткән чыгымнарны каплай.

181. Йорт кәжәләре йорт яны территориясенә эчендә генә яки хужалары күзәтүе астында көтүлекләрдә асралырга тиеш.

182. Рөхсәт ителми:

- малларны балалар һәм спорт мәйданчыкларында, пляжларда, белем бирү һәм медицина оешмалары территорияләрендә йөртү;

- йорт хайваннарын гражданнарның күпләп ял итү урыннарында урнашкан пляжларда йөртү һәм аларны сулыкларда коендыру;

- тыючы язулар булганда хайваннарны учреждениегә кертү;

- торак пунктлар территориясендә хайваннар һәм кошларны караучысыз калдыру;

- хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тотма алмаган һәм урамда йөргәндә агрессив тәртибен чикли алмаган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тотма алмаган затлар хайваннарны урамда йөртергә тиеш түгел;

- 14 яшькә житмәгән затлар тарафыннан этләрне, кечкенә этләрне йөртү очрактарыннан тыш, урамда йөртү;

- йорт хайваннарын һәм кошларын балкон, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктәш фатирлар коридорлары, баскыч, чарлак, подвал һәм башка ярдәмче биналарда) даими асрау;

- йорт хайваннарының махсус билгеләнгән урыннардан тыш жирләрдә булуы (чаралар (күргәзмәләр һ.б.) үткәру урыннарыннан тыш).

183. Йорт хайваннары һәм кош хужаларының бурычлары:

- хайван авыруларын кисәтү, терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария таләпләренә җавап бирүен тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймау, шулай ук ел саен янадан теркәлү чорында мәжбүри дөваллау-профилактика чараларын үткәру;

- хайваннарның асралу урынын даими контрольдә тоту;

- хайваннар чирләгәндә һәм үлгәндә, үзләрен сәер тотканда кичекмәстән ветеринария белгечләренә хәбәр итәргә кирәк. Алар килеп житкәнче авыру хайваннарны башкаларыннан аерып ябу зарур;

- ветеринария белгечләре таләбе буенча диагностика тикшеренүләре үткәрү, саклану прививкалары ясау һәм дэвалау-профилактика эшләре өчен хайваннарны бирергә.

184. Үлгән терлекләрне күмү махсус билгеләнгән урында махсулаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

185. Үз территорияләрендә саклаучы этләре булган оешмаларның бурычлары:

- этне гомуми нигезләрдә теркәргә;
- этләрне ныклы бәйдә тотарга;
- килүчеләрнең хайваннар янына үтеп керү мөмкинлеген булдырмакка;
- территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта этләрне эш беткәннән соң яки гомуми файдаланудагы территориядә генә бәйдән ычкындырырга.

186. Жәмәгать урыннарында булган күзәтүчесез хайваннар ауланьрга тиеш.

187. Күзәтүчесез хайваннарны аулау жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча махсулаштырылган предприятие яки башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.

188. Караучысыз хайваннарны аулау буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга карата кешелекле мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

189. Рөхсәт ителми:

- суд карарыннан башка фатирлардан һәм шәхси йортлардан хайваннарны тартып алу;
- кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ.б. янында этләрне бәйдән ычкындыру;
- ветеринар органнар киңәшеннән башка алдавычлар һәм башка аулау чаралары куллану.

IX. Кагыйдәләр үтәлешен контрольдә тоту

190. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлегә кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләрне үтәүне тәмин итәргә тиеш.

191. Әлегә кагыйдәләрне бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләрне үз эченә алган, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендә жаваплылык билгеләнгән нигезләмәләрдән тыш) жаваплылыкка тартыла.

192. Төзекләндерү өлкәсендәге закон таләпләрен һәм муниципаль хокукый актларны үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен жаваплылыкка тарту әлегә таләпләрне үтәүдән һәм жибәрелгән житешсезлекләрне бетерүдән азат итми.